

JOAN TUSQUETS, PVRE.

VESTIGIS LUL·LIANS EN LA VIDA I LES OBRES DE SANT IGNASI DE LOYOLA

I. RAÓ I OBJECTIUS

No és un tema sensacional ni tan solament original. Ve de molt enllà la idea de comparar les figures cabdals del penitent de Randa i del penitent de Manresa (o d'una cova de la muntanya de Montserrat, si ens refiem del cardenal Albareda). Al bell començ del segle XVIII, J. Custurer escriu que "fue Raimundo el primero que tuvo el designio que tan generosamente ejecutó después nuestro padre San Ignacio"¹. Tinguem present, per valorar aquesta afirmació, que Custurer, segons remarca Batllori, aprofità els estudis, avui perduts, del pare Andreu Moragues², i que, segons constata J. N. Hillgarth, "utilizó los trabajos biográficos anteriores, desde Proaza a Nicolás Antonio"³. Littré fou del mateix parer⁴.

Saltem als nostres dies. En 1926, Josep March recalçà les analogies doctrinals entre l'ascètica ignasiana i la lul·liana⁵; en 1927, Allison

1. J. Custurer, *Disertaciones históricas del beato Ramón Lull, doctor iluminado y mártir, con un apéndice de su vida*, Mallorca, 1700. Dis. II, cap. 10, nota 701.

2. Ramon Lull, *Obres essencials*, 2 vols., Barcelona, 1960. Orientacions bibliogràfiques per Miquel Batllori, II, pàg. 1362.

3. *Diccionario de historia eclesiástica de España*, 4 vols., Madrid, 1972-1975: terme "Lulismo" per J. N. Hillgarth, II, pàg. 1363.

4. Littré-Haureau, *Histoire littéraire de la France*, XXIX, París, 1900.

5. J. March, *San Ignacio de Loyola y el beato Ramón Lull. Semejanzas doctrinales*, "Manresa", 1926, pàg. 334.

Peers expressà idèntica opinió ⁶; en 1945, M. de Iriarte, després d'haver comparat els trets caracterològics respectius utilitzant la tipologia de Kretschmer, que aleshores estava de moda, deduí que a Lull li mancava sentit pràctic per a ésser capaç de realitzar el que Sant Ignasi dugué a bon terme ⁷; i de 1955 a 1958, J. Sabater esbrinà molt acuradament llurs punts de semblança biogràfics i ascètics ⁸.

El meu intent és dissenyar una visió global que sintetitzi els valuosos treballs esmentats, els depuri d'alguns arguments inconsistents i els enriqueixi amb alguns aspectes i textos negligits, entre els quals cal destacar tot el relatiu al clima lullià respirat per Ignasi durant els anys de la seva formació espiritual i cultural (1522 a 1536).

2. EL CLIMA LULLIÀ

En la formació espiritual i cultural d'Ignasi sobresurten un monestir —el de Montserrat— i quatre ciutats: Barcelona, Alcalá, París i Venècia.

Ignasi arribà a Montserrat pel març de 1522. Esmerçà tres dies a confessar-se amb dom Joan Chanon i a rebre orientacions per a escometre la seva pròpia santificació. Durant la seva estada a Manresa, fins a principis del 1523, sovintejà les visites a Montserrat, i sembla segur que hi trobà direcció espiritual, possiblement del mateix dom Chanon.

El cardenal Albareda recalca que l'ermità Bernat Boil, relacionat amb Arnau Descós i amb els nuclis lullians de Mallorca i Barcelona, atia el lullisme a Montserrat i curà que no manqués a la biblioteca del monestir cap de les obres de Lull publicades a Barcelona. Aquesta embranzida del segle xv no podia pas ésser frenada per la reforma del monestir, empresa per l'abat García Jiménez de Cisneros, cosí germà i "hechura" de l'eminent i actiu lullista que fou el cardenal Cisneros ⁹.

Ignasi estigué a Barcelona, de pas cap a Terra Santa, de mitjan febrer a mitjan març de 1523; però de retorn hi passà tot un any, de febrer de 1525 fins a les darreries de març de 1526, durant el qual encetà la Gramàtica a l'Estudi General de la ciutat. I justament del 15 al 20 de

6. Allison Peers, *Studies of the Spanish mysticism*, Londres, 1927, pàg. 4.

7. M. de Iriarte, *Genio y figura del beato Ramón Lull*, "Arbor", II, 1945, pàg. 375.

8. J. A. Sabater, *Miscehàntia lulliana*, I, Mallorca, 1955, pàg. 203. I "Manresa": 1956, pàg. 371; 1958, pàgs. 21 i 210.

9. A. Albareda, *Sant Ignasi a Montserrat*, Monestir de Montserrat, 1935; *Lullisme a Montserrat al segle XV*, "Estudios lullianos", 1964, pàg. 5.

febrer d'aquest any moria a Barcelona l'insigne lullista Joan Bonllavi, lector de Lògica a l'Estudi General on estudiava Ignasi. Bonllavi ensenyà la doctrina de Lull, possiblement al mateix Estudi, i probabíllissimament a l'Escola lulliana, hereva dels seus manuscrits lullians¹⁰. Cinc anys abans, Joan Jofre havia editat a València la primera obra impresa de Lull, en llengua vulgar: *Blanquerna*, prologada i vessada al valencià per Bonllavi, i seguida del *Llibre d'oracions i contemplacions de l'enteniment en Déu, dialogant ab les altres potències de l'ànima*. Bonllavi, el mateix any 1521, s'encarregà de distribuir personalment el volum a Barcelona¹¹. Que les obres de Lull tenien clientela a la capital de Catalunya ho palesa, a més de l'interès mostrat per Bonllavi d'encarregar-se de la "distribució", el fet que ja en 1481, o sigui, al cap d'un any d'haver-se imprès a Venècia, per primer cop, una obra de Lull, fou editada a Barcelona l'*Ars brevis*, i d'aleshores ençà el nucli lullà barceloní féu imprimir una colla d'obres del Mestre¹².

Les obres del Doctor Illuminat eren comentades i discutides pels mestres i companys d'Ignasi. Basti dir que Bonllavi tenia a la seva biblioteca particular, al catàleg de la qual consten dos-cents quatre títols, seixanta-dues obres de Lull i cinc o sis de lullistes destacats. Les cites que aviat faré mouen a sospitar que a Barcelona Ignasi "descobrí" —no dic que el llegís tot sencer i menys que el rumiés— l'esmentat volum de *Blanquerna* i *Llibre d'oracions i contemplacions*.

A primers d'abril de 1526, "el pelegrí" —talment li plau d'anomenar-se— arribava a Alcalá de Henares, amb intenció de continuar el *curriculum* universitari cursant-hi les Arts. En sortí els darrers dies de juny de 1527. A no gaires classes degué acudir, car hi fou tres vegades processat, i la darrera d'elles empresonat durant quaranta-dos dies. Comsevulla que sigui, l'ambient d'Alcalá estava impregnat de lullisme. El cardenal Cisneros, mort nou anys abans, qui estatjà en la seva biblioteca particular més d'un centenar d'obres de Lull, havia implantat a la Universitat per ell fundada l'ensenyament de la doctrina de Lull, encomanant-lo a Nicolau de Pacs i Sureda, molt vinculat al grup parisenc de deixebles de Lefèvre d'Étaples. Pacs publicà a Alcalá, en 1529, una *Vita Raymundi Lulli* inspirada en la del lefevrista Bouvelles,

10. José M.ª Madurell, *La Escuela de Ramón Lull, de Barcelona*, "Estudios lullianos", 1964, pàg. 229.

11. Rosalia Guilleumas, *La biblioteca de Joan Bonllavi, membre de l'Escola lulliana al segle XVI*, "Revista valenciana de filologia", 1954, pàg. 23.

12. E. Rogent i A. Durán, *Bibliografía de las impresiones lullianas*, Barcelona, 1927.

posà en llatí el *Fèlix* i traduí al castellà, amb una extraordinària perspicàcia i un meravellós domini de l'idioma, el *Desconhort*, que, al cap i a la fi, és una autobiografia més pregona que la *Vida contemporània*¹³. Cisneros, altrament, difongué el lullisme arreu d'Espanya: l'edició valenciana de *Blanquerna*, la de Bonllavi, fou apadrinada per l'egregi purpurat.

De 1528 a 1535, Ignasi —foragitat de Salamanca com d'Alcalá— aconseguí a París els graus de les Arts: batxiller, 1532; llicenciat, 1533, i magister, 1535. No s'hi havia esmortuït el fervor lullianà suscitat per Lefèvre d'Étaples, condemnat per La Sorbonne en 1521, desterrat des de 1525 i que vivia encara a l'exili mentre Ignasi estudiava a París. Al ple de la seva vida, en les dues primeres dècades del segle XVI, aquest preclar humanista havia publicat i prologat textos llatins de Ramon Lull: el *De amico et amato*, el *De prima et secunda intentione*, el *Arbor philosophiae amoris* i part del *De contemplatione*. Per la mateixa època, en 1511, Charles de Bouvelles publicà l'*Epistola in vitam Raymundi Lulli*, reimpressa el 1516, que ve a ésser una adaptació de la *Vita coetanea* ampliada amb alguns episodis legendaris.

Ignasi, que ja havia estudiat Teologia a París i obtingut el diploma de suficiència vers abril de 1535, aprofità la temporada que passà a Venècia, a l'espera que hi vinguessin de París els companys que formaven el nucli de la futura Companyia, per a ampliar el seu coneixement de la ciència sagrada. Venècia era un empori del lullisme. Allí s'havia imprès per primera vegada, en 1480, un volum del Doctor Illuminat, que contenia l'*Ars generalis ultima* i la *Logica brevis et nova*. I des d'aquesta data "les premses venecianes —escriu Batllori— no paren d'estampar obres lullianes"¹⁴.

Cal remarcar que Ignasi, durant els anys dels seus estudis a París i Venècia, no havia encara dictat la seva *Autobiografia*, ni enllestit els *Ejercicios espirituales*, ni redactat les *Constituciones* de la Companyia, ni escrit les seves lletres més significatives, o sigui, que no existia encara cap de les obres que acusen influència lulliana; i que ja dominava prou el llatí per a entendre i meditar els textos llatins de Lull. Cal també prendre nota que el més íntim confident de Sant Ignasi, aquell que va decidir-lo a "dictar" l'*Autobiografia* i la prologà i en corregí l'edició

13. Ramon Lull, *Obres essencials*, cit. *El lullisme*, per Joaquim Carreras Artau, I, pàg. 75. Veure també la nostra nota 3.

14. M. Batllori, *Vuit segles de cultura catalana a Europa*, 2.ª ed., Barcelona, 1959, pàg. 38.

llatina, fou el mallorquí Jeroni Nadal, entusiasta lullista. Un detall significatiu: el pare Polanco, informant Nadal de com van les sessions del Concili de Trento, li escriu, el 7 de setembre de 1563: "En lo que toca al Índice de los libros, de esto sólo avisaré a V. R. que Raimundo Lulio se ha sacado de entre los herejes."

3. ANALOCIES BIOGRÀFIQUES: EPISODIS, ACTITUDS, PROJECTES

De la munió de textos biogràfics adients a la nostra investigació, n'he fet una tria i he classificat els escollits en tres grups, segons es referissin a *episodis* concrets, a *actituds* o a *projectes*. N'he triat sis de la primera mena, sis també de la segona i quatre de la darrera: setze en total, dels quals hom pot treure una impressió de conjunt.

Textos relatius a episodis

- I LULL: "Estant una nit sobre el bancal del seu llit, imaginant e pensant una vana cançó, e aquella escrivint en vulgar per una sua enamorada, la qual, lavors, d'amor vil e fada amava"¹⁵.
IGNASI: "Le era forzado estar en el lecho... Se estaba luego embebido de pensar... imaginando lo que había de hacer en servicio de una señora... los *motes*¹⁶ que le diría... Y estaba con esto tan envanecido que no miraba cuán imposible era poderlo alcanzar"¹⁷.
- II LULL: "Posades totes les superfluitats de vestidures, les quals ell acostumava d'aportar, vestís de l'hàbit molt honest e del pus gros drap que trobà"¹⁸. "Pres d'un missatge de l'alberg d'Evast los vils vestits que portava e donà-li los seus"¹⁹.
IGNASI: "Quiso allí comprar el vestido que determinaba de traer y se compró tela de la que suelen hacer sacos... y compró también unas espardenyas (*sic*)... Despojándose de todos sus vestidos, los dio a un pobre y se vistió de su deseado vestido"²⁰.
- III LULL: "Esdevenç-se que un jorn lo dit moro, absent lo dit reverend Mestre, blasfemà lo sobresant nom de Jesucrist... E de fet anà-se'n a Nostra Dona de la Reial per pregar nostro senyor Déu què faria del dit

15. *Vida coetània*, núm. 2.

16. "Mote —diu Covarrubias (*Tesoro de la lengua castellana o española*)— vale tanto como sentencia dicha con gracia y pocas palabras."

17. *Autobiografia*, núms. 5 i 6.

18. *Vida coetània*, núm. 11.

19. *Blanquerna*, cap. VIII, núm. 8.

20. *Autobiografia*, núms. 16-18.

- moro. E com hagués feta oració per tres dies... estava en aquella perplexitat mateixa... e com passàs per lo càrrec on lo catiu era, trobà que lo dit catiu se fonc penjat ab la corda ab què estava lligat. Féu, doncs, gràcies a nostro Senyor qui l'havia tret d'aquella perplexitat" ²¹.
- IGNASI: "El moro decia... que el parir quedando Virgen... no lo podía creer... Quedando pensando en lo que había pasado con el moro... se determinó dejar ir a la mula con la rienda suelta y que, si la mula fuese por el camino de la villa, él buscaría al moro y le daría de puñaladas, y si no fuese hacia la villa, sino por el camino real, dejarlo quedar. Y haciéndolo así como pensó, quiso Nuestro Señor que, aunque la villa estaba poco más de treinta o cuarenta pasos y el camino que a ella iba era muy ancho y muy bueno, la mula tomó el camino real" ²².
- IV LULL: "Deliberà d'anar al gran Estudi de París per pendre aquí gramàtica e altres ciències, mitjançant les quals, i ab l'ajuda del Senyor, posqués donar conclusió al seu sant propòsit. Però los seus amics e familiars, e majorment mestre Ramon de Penyafort, de l'orde del gloriós monsenyer sent Domingo, l'hi contrastaren e l'hei levaren de l'enteneniment que no hi anàs" ²³.
- IGNASI: "Porque para aprovechar las ánimas se determinó de ir a París a estudiar... Muchas personas principales le hicieron grandes instancias que no se fuese... y llegado a Barcelona todos los que le conocían le disuadieron la pasada a Francia" ²⁴.
- V LULL: "Leixada la Cort, tornà-se'n la via de París, ab propòsit e intenció de legir e comunicar l'Art, públicament, la qual nostro Senyor li havia comunicada" ²⁵.
- IGNASI: "En París... daba cuasi en un mismo tiempo Ejercicios a tres, a saber, a Peralta, y al bachiller Castro, que estaba en Sorbona, y a un vizcaíno que estaba en Santa Bárbara, por nombre Amador" ²⁶.
- VI LULL: "Car veia lo cel e les esteles, era sa ànima molt exalçada a contemplar Déu" ²⁷. "Levà-s Blanquerna a la mitja nit e esguardà lo cel e les esteles. E gità de son pensament totes coses e mes-lo en les virtuts de Déu a pensar" ²⁸.
- IGNASI: "Y la mayor consolación que recibía era mirar al cielo y las estrellas, lo cual hacía muchas veces, porque con aquello sentía en sí un muy gran esfuerzo para servir a Nuestro Señor" ²⁹.

21. *Vida coetània*, núms. 11-13.
 22. *Autobiografia*, núms. 15 i 16.
 23. *Vida coetània*, núm. 10.
 24. *Autobiografia*, núms. 71 i 72.
 25. *Vida coetània*, núm. 18.
 26. *Autobiografia*, núm. 77.
 27. *Blanquerna*, cap. XLII, núm. 1.
 28. *Id.*, cap. CII, núm. 1.
 29. *Autobiografia*, núm. 11.

Textos relatius a actituds

VII LULL: "La consciència li dictava que nostre senyor Déu Jesucrist no volia altra cosa sinó que, leixant lo món, totalment se donà-s a la sua servitud. E com d'altra part argüís en si mateix ésser indigne de servir-lo... No obstant la vida que fins en aquell jorn havia tinguda, voluntat era de nostro Senyor que ell totalment se donà-s en sa servitud" ³⁰.

IGNASI: "Sentía en sí un muy grande esfuerzo para servir a Nuestro Señor" ³¹. "A señalarse en todo servicio de su rey y Señor universal" ³².

VIII LULL: "Cogità quin acte, quin servei podria fer... e deliberà que major ne plus placent acte no podia fer... que per allò posar la persona en perill de mort" ³³. "Mais val per el morir — que per si vida aver" ³⁴.

IGNASI: "Si en un solo punto tengo que aflojar en su santo servicio, antes de esta vida me quiera sacar" ³⁵. "En ello se mostraría no temer ni aun el peligro de muerte, que es donde se suelen los corazones grandes conocer" ³⁶.

IX LULL: "Aquests oficials e molts d'altres féu lo Cardenal per ço que... Déu fos glorificat per los hòmens" ³⁷. "L'Amic amava lo bé comú sobre lo bé especial, per ço que comunament fos son Amat conegut, loat e desirat" ³⁸.

IGNASI: "El General, por sí o por otro, miradas las circunstancias, ordenará lo que juzgare ser a mayor gloria y servicio de Dios nuestro Señor y bien universal, que es el solo fin que en esta y todas las otras cosas se pretende" ³⁹.

X LULL: "E après long pensament, elegí que més valia ell tot sol ésser damnat, que si aquella ART, ab la qual molts se porien salvar, totalment se perdia" ⁴⁰.

IGNASI: "¿Qué os parece que haríais —preguntà al pare Laínez— si Dios os propusiese este caso y os dijese: «Si tú quieres morir luego, Yo te sacaré de la cárcel de este cuerpo y te daré la vida eterna; pero, si quieres aún vivir, no te doy seguridad de lo que será de ti, sino que quedarás a tus aventuras»? El pare Laínez respondió que triaría «morir luego». Però Sant Ignasi li replicà: «Pues yo, cierto, no lo

30. *Vida coetània*, núm. 4.

31. *Autobiografia*, núm. 11.

32. *Ejercicios espirituales*, 2.ª semana, el llamamiento del rey.

33. *Vida coetània*, núm. 5.

34. *Desconhort*, LVIII.

35. *Carta a Martín García de Oñaz*, segon' dels seus germans, París, juny de 1532.

36. *Carta a Juana de Aragón*, Roma, novembre de 1552.

37. *Blanquerna*, cap. LXXXV, *Glorificamus Te*, núm. 7.

38. *D'Amic e d'Amat*, núm. 161.

39. *Constituciones*, Cuarta parte, cap. XVII, núm. 508.

40. *Vida coetània*, núm. 23.

haria así, sino que, si juzgase poder hacer algún señalado servicio a Nuestro Señor, le suplicaría que me dejase en ella hasta que le hubiese hecho aquel servicio y pondría los ojos en Él y no en mí, sin respecto a mi peligro y seguridad»⁴¹.

- XI LULL: "A memòria com los frares menors havien pus acceptable l'ART que nostro Senyor li havia inspirada que no los frares preicadors... pensà que, leixada l'orde de sent Domingo, prenguéis l'hàbit de monsènyer sent Francesc"⁴².

IGNASI: "Los frailes [dominics, del convent de San Esteban, Salamanca] hicieron cerrar todas las puertas y negociaron, según parece, con los jueces... A los veintidós días que estaban presos les llamaron a oír la sentencia... El peregrino dijo... que no la aceptaría, pues, sin condenalle en ninguna cosa, le cerraba la boca para que no ayudase a los prójimos en lo que pudiese"⁴³.

- XII LULL: "Esdevenç-se una vegada que un fill de comte anava a Bolonya per oir Leis, e lo Cardenal, que anava a Bolonya, on devia ésser capítol general dels preicadors, encontrà-s ab aquell fill de comte e dix-li tantes de bones paraules per lo camí que l'enamorà de ciència de Teologia, la qual és més necessària a clergue que ciència de Leis, e per açò aquell fill de comte se'n tornà a París e après Teologia, de la qual esdevenç Mestre"⁴⁴.

IGNASI: En la lletra al seu germà Martín, citada en la nota 35, li aconsella que estudiï Teologia més aviat que Dret canònic i que vagi a París millor que a Salamanca. I escriu en el mateix sentit al seu nebot Beltrán de Loyola: "Si mi juicio tiene algún valor, yo no le enviaría a otra parte que a París, porque más le haréis aprovechar en pocos años que en muchos en otra universidad"⁴⁵. I fa que el pare Polanco escrigui al pare Jayo: "teniendo siempre ojo al fin de la Teología, por la cual los maestros de humanidades y de artes deberían animarlos y enamorarlos de él continuamente"⁴⁶.

Textos relatius a projectes

- XIII LULL: "Ipse facturus esset unum librum meliorem de mundo contra errores infidelium... Tanto fortius instinctus ille seu dictamen faciendi librum praedictum intra se crescebat"⁴⁷. "Dominus illustravit mentem suam dans eidem formam et modum faciendi librum, de quo supra dicitur... vocans ipsum Artem Maiorem, sed postea Artem Genera-

41. Pedro Ribadeneyra, *Vida de San Ignacio de Loyola*, cap. V, núm. 2.

42. *Vida coetànica*, núm. 22.

43. *Autobiografía*, núms. 67-70.

44. *Blanquerna*, cap. LXXXVI, núm. 7.

45. Roma, setembre de 1539.

46. Roma, 8 d'agost de 1551.

47. *Vita beati Raymundi Lulli*, núm. 6.

lem”⁴⁸. La *Vida coetània* parla de “llibres”, en lloc d’“un llibre”, però no triga a aclarir-nos que “de fet ordonà un molt bell llibre, lo qual apellà l’Art Major”⁴⁹.

IGNASI: “Y así se pone a escribir un libro con mucha diligencia... Y también a notar algunas cosas en su libro... Los Ejercicios no los había escrito todos de una vez”⁵⁰. “Lo mejor que yo en esta vida puedo pensar, sentir y entender, así para el hombre poder aprovechar a sí mesmo como para poder fructificar, ayudar y aprovechar a otros muchos”⁵¹.

XIV LULL: “E puixes, com l’haurà acabat, que vaja a escampar sa sang e ses làgremes en la Santa Terra, en la qual Vós escampàs sang preciosa e làgremes misericordioses”⁵².

IGNASI: “En ir a Jerusalén, descalzo... Luego que sanase, era la ida a Jerusalén”⁵³.

XV LULL: “E de fet, leixada certa part de béns per la sustentació de la muller e infants, anà-se’n a l’església de sent Jacme e a nostra Dona de Rocatallada e a diversos locs sants, per suplicar a nostro Senyor que l’endrecà-s en aquells tres propòsits que havia deliberat fer”⁵⁴.

IGNASI: “Se descabulló del hermano... tuvo una vigilia en Nuestra Señora de Aránzazu... y se partió solo con su mula, desde Navarrete para Montserrat... pensando en las grandes hazañas que había de hacer por amor de Dios”⁵⁵.

XVI LULL: Encara que Lull prefereixi la lluita intel·lectual a la lluita armada, accepta que aquesta és més d’un cop irrecusable. És famós el seu pla de croada, basat en el domini del Mediterrani per l’Armada i en l’ocupació de les illes de Rodes i Malta⁵⁶.

IGNASI: Encarrega al pare Nadal que exposi a l’emperador —Carles V— “que devria hacer una muy grande armada y señorear el mar, y evitar con ella todos estos inconvenientes [el perill turc, els corsaris] y haber otras grandes comodidades, importantes al bien universal”⁵⁷. “Señoreando todo este mar, ganar lo perdido... en las costas de África y en las de Grecia y las islas del Mediterráneo; y podría ser poner el pie en muchas tierras de moros y otros infieles y abrir el camino para... hacerlos cristianos”⁵⁸.

48. Id. núm. 14.

49. *Vida coetània*, núm. 14.

50. *Autobiografia*, núms. 12, 13 i 17.

51. *Carta al padre Manuel Miona*, Venècia, 16 de novembre de 1536.

52. *Llibre de contemplació*, cap. CXXXI, núm. 20.

53. *Autobiografia*, núms. 8 i 9.

54. *Vida coetània*, núm. 9.

55. *Autobiografia*, núms. 12-14.

56. *De fine* (1305) i *De acquisitione Terrae Sanctae* (1309).

57. Roma, 6 d’agost de 1552.

58. Roma, la mateixa data; però exposant més amplament els motius, el pla militar, el pla econòmic i el pla apostòlic.

4. COÏNCIDÈNCIES DOCTRINALS

XVII LULL: "Per ço havets volgut que sien dos segles, aquest segle e l'altre e per ço... havets ordonat home, en ço que li havets dades dues intencions... Primera intenció de l'home sia en amar Vós e honrar Vós e servir Vós; e la segona intenció en posseir los béns que davallen de la primera intenció" ⁵⁹.

IGNASI: "Ejercicios espirituales para vencer a sí mismo y ordenar su vida..." "El hombre es criado para alabar, hacer reverencia y servir a Dios nuestro Señor y mediante esto salvar su ánima" ⁶⁰. "Todos se esfuercen en tener la intención recta... siempre pretendiendo el servir y complacer a la divina Bondad por Sí mesma... más que por esperanza de premios, aunque desto deben también ayudarse" ⁶¹.

XVIII LULL: "Sènyer Déus, Vós havets ordonat que totes les creatures sien a servici d'home e havets ordonat que home sia a servici vostre. D'on se segueix que totes quantes coses són creades, són creades ordonadament, per tal que Vós, Sènyer, siats honrat e servit" ⁶².

IGNASI: "Y las otras cosas sobre la haz de la tierra son creadas para el hombre y para que le ayuden en la prosecución del fin para que es criado" ⁶³.

XIX LULL: "Hom guanya si mateix com guanya la final intenció a la qual és creat... E hom perd si mateix (com)... perd hom la fi a la qual és creat" ⁶⁴. "Glòria e laor sia a Vós, Sènyer Déus, qui havets ordonat com home sia en aquest món sà e malalt, ric e pobre, e alegre e trist, e poc e savi" ⁶⁵.

IGNASI: "De donde se sigue que el hombre tanto ha de usar de ellas cuanto le ayudan para su fin y tanto debe quitarse de ellas cuanto para ello le impiden. De tal manera que no queramos de nuestra parte más salud que enfermedad, riqueza que pobreza, honor que deshonor y por consiguiente en todo lo demás" ⁶⁶. "Cuantos hay en los colegios de la Compañía... tengan la intención de su servicio muy pura, a él enderezando todos sus estudios" ⁶⁷.

XX LULL: "Lo sol e la luna e steles, elements, plantes, bèsties e metalls, a servei de l'home... segueixen la intenció per que són creades. Mas los demás hòmens no segueixen la fi per que són creats" ⁶⁸.

59. *Llibre de contemplació*, cap. XLV, núms. 1 i 2.

60. *Ejercicios espirituales*, Presupuesto, núms. 21-23.

61. *Constituciones*, Cuarta parte, cap. I, núm. 288.

62. *Llibre de contemplació*, llibre II, cap. 38, núm. 9. Remarqueu, al núm. 4, l'expressió tan ignasiana "sobre la faç de la terra".

63. *Ejercicios espirituales*, 1.ª semana: Principio y fundamento.

64. *Félix*, llibre VIII, cap. 90.

65. *Llibre de contemplació*, llibre II, cap. 38, núm. 14.

66. *Ejercicios espirituales*, 1.ª semana: Principio y fundamento.

67. *Reglas de San Ignacio*, II: De los colegios, 1.ª parte, 1.ª.

68. *Félix*, llibre VIII, cap. 107.

IGNASI: "Y los cielos, sol, luna, estrellas y elementos, frutos... y animales; y la tierra cómo no se ha abierto para sorberme" ⁶⁹.

XXI LULL: En *Doctrina pueril* procura que el seu fill, en elegir estat o professió, consideri les facilitats i dificultats per a salvar-se ⁷⁰. A *Blanquerna* declara que el matrimoni és immutable: "Lo principi del nostre estament fou orde de matrimoni, ço és a saber, que tots temps siam ensems fins que la mort nos departesca" ⁷¹. "Vós havets ordenats los hòmens en diversos oficis e en diversos mesters... E havets fet matrimoni d'home e de fembra, per tal que fascen fills e filles per los quals s'observen e es tenguen los oficis e mesters" ⁷². "A penes és nul home que haja entenció a aquella cosa per que és creat, ni per que ha l'ofici en que és" ⁷³.

IGNASI: "Comenzaremos a investigar y demandar en qué vida o estado de nosotros se quiere servir su Divina Majestad" ⁷⁴. "Hay unas cosas que caen debaxo de elección inmutable, como son sacerdocio, matrimonio, etc.; hay otras que caen debaxo de elección mutable" ⁷⁵. "En toda buena elección... el ojo de nuestra intención debe ser simple, solamente mirando para lo que soy criado... y así cualquier cosa que eligiere debe ser a que me ayude para el fin" ⁷⁶.

Són menys significatius els textos de Sant Ignasi que s'aparellen amb els de l'exemplarisme lullà, per la senzilla raó que l'exemplarisme no és pas privatiu del Doctor Il·luminat. Hom no pot negar, però, que algun d'aquests textos de Sant Ignasi ens recorda l'estil del vident de Randa. Per exemple:

"Mirar como todos los bienes y dones descien den de arriba, así como la mi medida potencia de la suma y infinita de arriba; y así justicia, bondad, piedad, misericordia, etc.; así como del sol descien den los rayos" ⁷⁷.

Un text al qual escauria d'ésser il·lustrat amb un d'aquells boixos renaixentistes, on el sol escampa raigs divinals damunt la figura de Lull i els arbres i matolls de Randa, que ornem sovint l'*Ars generalis*.

69. *Ejercicios espirituales*, 1.ª semana: De los pecados, núm. 60.

70. *Doctrina pueril*, caps. LXXVII-LXXXII.

71. *Blanquerna*, llibre I, cap. IV, núm. 4.

72. *Llibre de contemplació*, llibre II, cap. 38, núms. 10-12.

73. *Blanquerna*, llibre IV, cap. 80, núm. 1.

74. *Ejercicios espirituales*, 2.ª semana: Preámbulo, núm. 135.

75. *Íd.*, 2.ª semana: De qué cosas se debe hacer elección, núms. 171 i 172.

76. *Íd.*, 2.ª semana: Preámbulo para hacer elección, núm. 169.

77. *Íd.*, 4.ª semana: Contemplación para alcanzar amor, núm. 237.

5. COÏNCIDÈNCIES EN ELS MITJANS DIDÀCTICS

Hi ha quatre mitjans didàctics que els prestigiosos comentadors de Sant Ignasi (com Rotthaan, De Guibert, Dudon, Brou, etc.) solen qualificar d'originals, almenys en la manera com ell se'n val per a la pràctica de l'oració: l'aplicació de les tres potències de l'ànima, la composició de lloc, l'aplicació dels cinc sentits i la meditació literal de les pregàries.

¿En fou Lull el precursor i els va beure Ignasi en les obres del Mestre mallorquí? Abans d'escometre l'aparellament de textos convé recordar que, segons havem constatat en parlar del *clima lullia* respirat per Ignasi a Barcelona, aquest segurament conegué i fullejà el volum que contenia la *Blanquerna*, adaptada al valencià per Joan Bonllavi, y el *Llibre d'oracions i contemplacions de l'enteniment en Déu, dialogant ab les altres potències de l'ànima*. El títol d'aquest, reiterat com a capçalera a doble full i en grans caràcters en tot l'opuscle, era suficient per a donar idea a Ignasi del mètode d'aplicació de les cinc potències. I a *Blanquerna* s'apunta també, ultra l'aplicació de les cinc potències⁷⁸, la dels cinc sentits⁷⁹ i la meditació sobre la lletra de les pregàries⁸⁰. Passem ara a un més ample i exigent contrast textual:

XXII LULL: "L'Art d'aquest Libre és que les virtuts divines sien contemplades... en son remembrament, enteniment, volentat"⁸¹. "Blanquerna sentí que sa memòria e son enteniment e sa volentat foren altes en la contemplació"⁸². "Déu és objectable a creatura en tres maneres, ço és a saber, en membrar, entendre e amar Déu... e car Déu és membrable ha creada creatura memorativa, e car Déu és intelligible ha creada creatura intellectiva, e car Déu és amable ha creada creatura amativa"⁸³.

IGNASI: "Primer ejercicio es meditación con las tres potencias... El primer punto será traer la memoria sobre el primer pecado que fue de los ángeles y luego sobre el mismo el entendimiento discurriendo; y luego la voluntad queriendo todo esto memorar y entender por más me envergonzar y confundir"⁸⁴.

78. *Blanquerna*, llibre II, cap. XL, núm. 3.

79. *Id.*, llibre II, caps. 25-29.

80. *Id.*, llibre II, cap. XL, núm. 1, i caps. CVIII i CIX.

81. *Id.*: Art de contemplació, cap. CI, Del pròleg.

82. *Id.*, cap. CVII, núm. 4.

83. *De anima racional*, Primera part, cap. I, núm. 1.

84. *Ejercicios espirituales*, 1.ª semana: Med. de tres pecados, núms. 45 y 50.

- XXIII LULL: "Jesucrist en son tron" i Nostra Dona vora seu "pugen sobre imaginació — e sospenen ensús sa raó, — ço és son entendre e amar — e son membrar". "Això mateix d'imaginar — qui en oració està — és molt noent, — car no és en ordenament. — Mas que imagin lo gran mal — que hom ha en foc infernal." "Jesucrist, Sènyer, ah, si fos — en aquell temps que nasqués Vós — e vos vessés infant petit, — vostres carns nues e poc llit, — pobre de draps, ple de bondat" ⁸⁵.
- IGNASI: "El primer preàmbulo es composición de lugar... Digo el lugar corpóreo donde se halla Jesucristo o Nuestra Señora" ⁸⁶. "Ver, con la vista de la imaginación, la longura, anchura y profundidad del infierno" ⁸⁷.
- XXIV LULL: Dedica a l'aplicació dels cinc sentits, ultra els capítols ja esmentats de *Blanquerna*, els capítols LVI-LX del *Fèlix* i gran part del tercer llibre del *De contemplació*. Una mostra: "Per lo desplaer que ha hom d'aquelles males odors, ha Déus ordonat que hom tema a soferir les pudors qui seran en l'infern, de sofre y de moltes altres coses mal olents, car en infern pudiran..." ⁸⁸.
- IGNASI: Hi dedica, en els *Ejercicios espirituales*, els núms. 66 i següents, 106 i següents, 112 i següents, 122 i següents; i no l'omet en gairebé cap de les contemplacions de la tercera i quarta setmanes. Per exemple: "Oler con el olfato humo, piedra azufre, sentina y cosas pútridas" ⁸⁹.
- XXV LULL: "Segona [manera d'oració] és quan lo cor e la boca se convenen a l'oració, entenent l'ànima ço que dien les paraules" ⁹⁰. "Altra manera és com les virtuts divines contempla en les paraules del Pater noster o de l'Avemaria" ⁹¹.
- IGNASI: "Diga Pater y esté en la consideración de esta palabra tanto tiempo quanto halle significaciones, comparaciones, gusto y contemplación... y de la misma manera haga en cada palabra del Pater noster o de otra oración" ⁹².

Cloquem aquesta suscinta confrontació de mètodes completant-la amb dos mitjans didàctics secundaris —de ben diversa mena, per cert—, que tant Lull com Sant Ignasi practiquen sovint i recomanen. Em refereixo a les llàgrimes, o plors, com a instrument enardidor de la pregària, i als esquemes, lineals o alfabètics, com a adjutoris de l'ordre i progrés espiritual.

85. *Medicina de peccat*, V, D'oració.

86. *Ejercicios espirituales*, 1.ª setmana: Med. de tres pecados, núm. 47.

87. *Id.*, 1.ª setmana: Med. del infierno, núm. 65.

88. *Fèlix*, cap. LVIII.

89. *Ejercicios espirituales*, 1.ª setmana: Med. del infierno, núm. 68.

90. *Blanquerna*, llibre II, cap. XL, núm. 1.

91. *Id.*: Art de contemplació, cap. CI, Del pròleg.

92. *Ejercicios espirituales*, 4.ª setmana: 2.º modo de orar, núm. 252.

XXVI LULL: "Lo bisbe Blanquerna donà regla al canonge De Plors [això és, al canonge al qual havia encarregat de plorar i fer plorar pels pecats i per conductes que mereixien llàgrimes] com degué plorar cuminalment per totes aquelles coses qui se convenen a plors; e donà-li Art e Regla com mogué son cor a amiar tan fortment Déu que lo cor pujàs l'aigua als ulls"⁹³. "Blanquerna considerà com feés art de contemplació que li ajudàs a haver devoció en son cor e en sos ulls làgremes e plors"⁹⁴.

IGNASI: Sant Ignasi trencà en plors més sovint que Ramon Lull, que ja és dir. El seu *Diario espiritual*, que va del 2 de febrer de 1544 al 27 de febrer de 1545, registra les 175 vegades que durant l'oració, o abans, durant o després de la missa, plorà amb "devoció intensa" i a vegades —detall que també anota Lull— amb "dolor de ojos"⁹⁵. És, no obstant, més caute que l'efusiu mallorquí: "El don de lágrimas no se puede pedir generalmente, porque no es necesario, ni absolutamente a todos es bueno y conveniente"⁹⁶.

XXVII LULL: L'assaig de Lull de crear un instrument lògic geomètric —les figures— i un altre algebraic —les combinacions de lletres— arrenca del *Llibre de contemplació*⁹⁷. Aplica ambdós instruments no solament a qüestions teòriques, sinó també pràctiques. "Mas Natana dix que ella havia entesa novella manera d'elecció, la qual està en art e en figures"⁹⁸.

IGNASI: "Haga en la primera línea... tantos puntos cuantos ha incurrido en aquel pecado particular o defecto"⁹⁹. "O significa oración primera e acostumbrada; c, cámara, o sea oración en la cámara; y, yglesia; a, antes de la misa; a con tres puntos encima, lágrimas en las tres oraciones; a con dos puntos, en dos de las tres oraciones; y a sin ningún punto, en una de las tres oraciones"¹⁰⁰.

6. RESULTATS I CAMPS A EXPLORAR

Pervinguts a formular els resultats de la present confrontació, ens cal procedir amb molt de mirament, tant en els textos que mostren analogies biogràfiques com en els que palesen coincidències doctrinals i didàctiques. De no fer-ho així, semblaria que volem mesurar, amb les

93. *Blanquerna*, llibre III, cap. 71, núm. 1.

94. Íd.: Art de contemplació, cap. CI, Del pròleg.

95. El *Diario espiritual* consta només de 25 folis, i d'ací que es limiti a un any. La resta s'ha perdut. Probablement fou cremada, com havia disposat Sant Ignasi. *O. C.*, edició B.A.C. Introducció general, per I. Iparraguirre, I, 1.

96. *Carta al padre Nicolás Floris*, Roma, 22 de novembre de 1553.

97. La geomètrica s'inicia al cap. XIII, 28; l'algebraica, al cap. CCCXXVIII.

98. *Blanquerna*, llibre II, cap. 24, núm. 2.

99. *Ejercicios espirituales*: Examen particular, núm. 31, amb gràfic.

100. *Diario espiritual*, *O. C.*, edició B.A.C., nota 65.

nostres modestes troballes, una figura tan gegantina com la de Sant Ignasi, quan, en realitat, cerquem d'incorporar-lo a la història de la pedagogia catalana.

Comencem per les *analogies biogràfiques*. Reconequem de bones a primeres que, per grans que fossin les diferències constatades, sempre hi haurà en les vides d'ambdós personatges concordances fonamentals, sostingudes per llur "comú denominador" d'ésser homes d'armes i de cort cridats a deixar tota ambició mundana per tal de servir Crist.

I viceversa: per remarcables que siguin les ressemblances que he anat espigolant, no ho seran menys les disparitats. Lull fou un escriptor de nissaga, amb les dots i les fallences que això comporta; Sant Ignasi escriu sense cap pretensió literària, i la veritat és que li abellia més dictar que escriure. Lull, encara que a les seves velleses acceptés una canongia, no tingué vocació sacerdotal, ni de religió estricte, sinó, com a màxim, de terciari; Sant Ignasi fou espill de preveres i s'oposà que cap membre de la Companyia acceptés dignitats o benefets eclesiàstics. Lull, sense incòrrer mai en heretgia formal, ni en rebel·lió, fou sempre un contestatari que no parava de dir què havien de fer els altres; Sant Ignasi, per contra, practicà l'obediència fins a l'heroisme, i examinava tres cops al dia si ell, no els altres, havia obrat com calia. I mentre Lull gairebé mai no parla de col·laboradors, Sant Ignasi s'envolta arreu de companys i treballa arreu en equip.

Tot això, però, no obsta que les analogies biogràfiques constatades demanin i gairebé exigeixin una explicació. Com més diferents hagin estat els dos egregis mestres, més sorprenents semblen les susdites ressemblances.

Són possibles dues explicacions extremistes i una tercera moderada, que és la que jutjo satisfactòria. La solució extremadament conservadora pretén justificar totes les analogies mitjançant alguns tòpics, més embaçalidors que convincents; per exemple, "el espíritu caballeresco de entrambos", "la semejanza de las gracias con que el Señor los favoreció", o bé, "las trazas de la divina Providencia". A l'altre extrem, la hipòtesi demagògica dona com a cosa certa que el propi Sant Ignasi, o algun dels seus col·laboradors, introduí a l'*Autobiografía* un grapat de fets, actituds i projectes, semblants als relatats pels textos lullians. Si la primera solució és insuficient, la segona és temerària, per bé que no mancada d'algun fonament.

El meu parer és que la devota admiració que tant Sant Ignasi com el mallorquí pare Nadal —conseller decisiu en l'elaboració i llimada de

l'Autobiografia— professaren al Doctor Il·luminat explica el relleu que donen, en la vida de Sant Ignasi, als esdeveniments o incidències que els rememoren quelcom de ço que Lull havia narrat d'ell, mateix o dels protagonistes literaris (Blanquerna especialment) que l'encarnen. Alguns passatges del pare Ribadeneyra palesen que la tendència a subratllar aitals similituds perdura en aquest deixeble del Fundador, i confident de Nadal. Ja n'hem utilitzat un ¹⁰¹. Afegim-ne un altre, relatiu a la vellesa de Sant Ignasi i aparellable a un text de Lull relatiu a Blanquerna, ja vell i retornat a la vida eremítica:

XXVIII LULL: "Aprés lo sol post, Blanquerna se'n pujava en lo terrat, qui era sobre la cella, e estava en oració tro al prim son, esguardant el cel e les esteles ab ulls ploroses e ab cor devot, consirós en los honraments de Déu e en los falliments que los hòmens fan en est món contra Déu" ¹⁰².

RIBADENEYRA: "Muchos años después, siendo ya viejo, le vi yo estando en alguna azotea o en algún lugar eminente y alto de donde se descubría nuestro hemisferio y buena parte del cielo ¹⁰³, enclavar los ojos en él, y a cabo de rato que había estado como hombre arrobado y suspenso y que volvía en sí, se enternecía y saltándosele las lágrimas de los ojos..." ¹⁰⁴.

La meva solució, de posar l'accent en l'exemplaritat que Sant Ignasi i els seus concedien —no sense algunes matitzacions que no hauran passat inadvertides al perspicaç lector— a la personalitat de Lull, s'adiu, i això la reforça, a l'explicació de les coincidències doctrinals i didàctiques.

També ací cal procedir amb cautela. Si les afinitats són impressionants, no ho són menys les disparitats. La clau de la solució radica a distingir els *materials*, que l'"enginyer" trià, de l'enginy o *artefacte* que concebí i fabricà.

En algun cas de segon ordre, per exemple en la sorprenent coincidència del projecte bèl·lic presentat a Carles V per encàrrec de Sant Ignasi, per tal de "salvar lo poco que queda de la Cristiandad" —repeteix significativament aquesta expressió ¹⁰⁵—, i el de Ramon Lull, qui intentava, tant o més que recuperar la Terra Santa, salvar la encara pre-

101. Veure text X, nota 41, d'aquest article.

102. *Blanquerna*, cap. XCVIII, núm. 3.

103. Unes ratlles més amunt, Ribadeneyra emprà una expressió més lulliana: "la hermosura del cielo y de las estrellas".

104. Pedro Ribadeneyra, *Vida del bienaventurado padre Ignacio de Loyola*, cap. 2.

105. Veure les notes 57 i 58 d'aquest article.

potent Cristianitat, deturant la progressió mahometana, hom pot admetre, fins a cert punt, el precedent lullià així dels *materials* com de l'artefacte. L'"enginyer", Sant Ignasi, hauria acomplert un treball d'adaptació a les noves circumstàncies político-religioses.

Però en cap manera pot valer aquesta solució en el cas sobirà dels *Ejercicios espirituales*. Si d'una banda sembla incontrovertible el precedent lullià d'algunes peces mestresses (el "principio y fundamento"; el "tanto cuanto"; l'elecció de "profesión y estado", etc.) i d'alguns mitjans didàctics, no és dubtós que a Sant Ignasi pertany en exclusiva el mèrit d'haver reunit aquests *materials* dispersos, i sobretot d'haver ideat i construït, amb els susdits materials i amb d'altres de diversa procedència o de pròpia invenció, un genial *artefacte* de conversió i santificació. Tan genial que no és quimèric besllumar-hi un factor sobrenatural.

Resultats a part, penso que la confrontació d'aquestes grandioses figures ens obre i delimita més d'un camp d'investigació. Assenyalem-ne tres que semblen prometedors: primer, analitzar exhaustivament, a través del prisma doctrinal i del prisma històric, el volum que segurament inicià a Ignasi en el lullisme, ço és, l'editat per Joan Jofre a València, l'any 1521, que conté, ultra de *Blanquerna*, prologada i valencianitzada per Bonllavi, el *Llibre d'oracions i contemplacions de l'enteniment en Déu, dialogant ab les altres potències de l'ànima*; segon, comparar el contingut, les motivacions i els condicionaments religiosos i polítics dels projectes bèl·lics ideats per Lull a principis del segle XIV i per Sant Ignasi a mitjan segle XVI; i tercer, escrutar amb rigor científic les tres biografies de Lull (més ben dit, les tres "Epistolae circa vitam Raymundi Lullii") contemporànies de Sant Ignasi, escrites en cadena per Bouvelles, Pacs i Bonllavi, esbrinant qui les apadrinava i contra qui anaven dirigides.